

De l'Informe MacBride a la CMSI: herències i transformacions del debat mundial sobre els desequilibris en matèria de comunicació¹

Claudia Padovani²

L'any 2005 es caracteritzarà per la celebració del vintè aniversari de l'aprovació de l'Informe MacBride per part de la Conferència General de la Unesco a Belgrad, com també pel final d'un procés internacional que ha durat quatre anys³ i que s'ha centrat molt especialment en les qüestions de la informació i la comunicació: la Cimera Mundial de l'ONU sobre la Societat de la Informació (CMSI). La segona fase de la CMSI, que tindrà lloc a Tunis el novembre del 2005 sota els auspicis de la Unió Internacional de Telecomunicacions, i que suposa la continuació de l'etapa encetada a Ginebra el desembre del 2003, tancarà un procés polític d'alt nivell que s'havia proposat "definir una visió comuna respecte a la societat de la informació" i trobar fórmules que permetin reduir la bretxa digital dins dels objectius del mil·lenni de l'ONU.

La CMSI ha tornat a situar els temes de la informació i la comunicació al centre dels debats internacionals, i això, tenint en compte el fracàs de la proposta d'un Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC) que l'Informe MacBride havia contribuït a articular, ha fet renèixer les expectatives sobre la necessitat i la possibilitat de trobar solucions als problemes de comunicació del món, i de fer front, alhora, a l'essència de la governança de la comunicació al segle XXI. Amb tot, no deixa de sorprendre que la CMSI hagi pogut avançar sense tenir cap mena de perspectiva històrica. L'actual context comunicatiu mundial, caracteritzat per les dinàmiques globalitzadores, la tendència a crear un *paradigma informatiu*, i l'aparició de

nous actors transnacionals és profundament diferent del de la dècada dels anys setanta. Bona part dels progressos que hem presenciats en els darrers anys, però, tenen l'origen en els canvis tecnològics, socials i polítics que es remunten als anys en què es debaten les propostes per a un NOMIC.

Els experts en comunicació que van participar en el procés de la CMSI, conscients dels seus *precedents*, van considerar que aquest *buit històric* suposava una limitació important. La manca de perspectiva històrica per fer front als reptes actuals en matèria de comunicació reflecteix una tendència problemàtica en el sentit que s'interpreten aquests reptes com a *novetats* de l'escena mundial que tenen a veure, sobretot, amb qüestions tecnològiques i d'infraestructura, i que es donen unes respostes polítiques amb molt poca visió de futur que no tenen en compte el caràcter polític i la implicació cultural dels assumptes i els fenòmens.

En aquest context, he intentat dur a terme un estudi crític de les herències i els canvis que s'han produït amb el pas del temps, a través de l'anàlisi de tres documents que podrien il·lustrar el *clima* dels discursos polítics que s'han anat formulant en els diferents períodes i contextos. Els documents són: l'apartat final de recomanacions i conclusions de l'Informe MacBride,⁴ on es presenten diverses propostes, i els dos documents principals que van néixer de la primera fase de la CMSI (Ginebra, 2003): la declaració oficial de principis titulada *Construir la societat de la informació: reptes globals del nou mil·lenni*, i la declaració alternativa redactada pel sector de la societat civil, molt actiu durant tot el procés de la CMSI, que duia per títol *Adaptar la societat de la informació a les necessitats humanes* (Padovani & Tuzzi 2004 i Padovani & Tuzzi 2005).

S'han tractat diversos punts de la recerca relatius a dos moments històrics i a tres interlocutors actius (una de les novetats del procés de la CMSI va ser la voluntat de

Claudia Padovani

Investigadora i professora de ciències polítiques i relacions internacionals del Departament d'Estudis Històrics i Polítics de la Universitat de Pàdua, Itàlia

comptar amb la implicació formal d'interlocutors governamentals i no governamentals):

Què podem dir en relació amb les herències i les transformacions si analitzem el llenguatge dels debats sobre comunicació?

Quins són els factors que centren els documents i els discursos dels ponents? Quins elements tenen en comú?

És possible identificar vincles conceptuals i elements de continuïtat? En cas que sigui possible, podem trobar-los principalment entre l'Informe MacBride i la declaració oficial o entre l'Informe MacBride i el document alternatiu de la societat civil?

Per tal de poder oferir un resum concís dels resultats principals, començaré amb una descripció succinta dels elements comuns que presenten aquests documents, i després passaré a descriure les *visions oposades* sobre la comunicació a la societat que caracteritzen aquests textos.

El que es desprèn de la investigació és que tots aquests documents presenten pocs elements comuns. Sembla que els ponents només coincideixen a considerar igualment importants els aspectes relatius al desenvolupament i la tecnologia, la qual cosa demostra la necessitat de reduir les desigualtats (bretxes), que s'han fet més evidents en els últims vint-i-cinc anys. La importància que s'atorga a la tecnologia, fent servir uns termes molt semblants, també indica que malgrat els avenços tecnològics que s'han succeït en les darreres dècades, el llenguatge que s'utilitza per expressar el paper central de la tecnologia de la informació no ha canviat gaire.

En canvi, trobem més elements en comú entre les recomanacions de l'Informe MacBride i la declaració sobre la CMSI feta per la societat civil que entre les conclusions de l'Informe MacBride i les conclusions oficials de la CMSI. Els temes d'interès en què coincideixen tant el "discurs de l'alternativa antiga" com el "discurs de la nova alternativa" són els drets humans, les llibertats i les referències constants a la *dimensió pública* (espais públics, serveis públics, polítiques públiques). També es fa referència a la responsabilitat institucional de crear marcs legals a través d'un procés de presa de decisions que hauria d'afavorir els processos de democratització. Amb tot, si bé a l'Informe MacBride es parla de democratització en termes genèrics, de manera coherent amb l'objectiu d'una "democratització del sistema internacional", el document de la societat civil

considera els processos democràtics, oberts i inclusius, com a factors crucials, la qual cosa mostra un plantejament més centrat en els processos democràtics a l'interior de les societats i entre elles.

Hi ha més elements que coincideixen en tots dos documents, per exemple la utilització del terme *poder*, una referència a la *pau mundial* i dues visions interessants sobre l'evolució dels drets humans, molt importants tant per a l'Informe MacBride com per a la societat civil. La idea del "dret a comunicar" la trobem a tots dos documents, però a les recomanacions de l'Informe MacBride s'hi fa referència tres vegades i només una a la declaració de la societat civil. D'altra banda, la fórmula "dret a participar" es fa servir fins a tres vegades al document elaborat per la societat civil després de la CMSI, i només una a l'Informe. Això, segurament, posa en relleu els diferents contextos en què les opinions s'han anat formant, i també és una mostra de la creença actual que només els processos inclusius de presa de decisions poden donar lloc a l'adopció de mesures que afavoreixin el desenvolupament del potencial democràtic de la comunicació i que, per tant, fomentin el dret a comunicar.

La declaració oficial de la CMSI i el document de la societat civil coincideixen en pocs punts, especialment pel que fa a la "qüestió de l'accés" (accés a la informació, accés universal, assequible i equitable) i a la "qüestió del desenvolupament" (promoció i nivells de desenvolupament, TIC per al desenvolupament). D'altra banda, hi ha dues fórmules concretes que reflecteixen l'evolució dels conceptes amb els anys: *bretxa digital* i *desenvolupament sostenible*.

Hi ha pocs aspectes que connectin les recomanacions de l'Informe MacBride amb la declaració oficial de la CMSI, però podem fer esment de l'ús de verbs per indicar els compromisos que s'han assumit (crear, possibilitar, millorar), i la referència a les organitzacions internacionals, la cooperació i els temes socials, sempre des d'una perspectiva nacional (prioritats, esforços i capacitats nacionals), que trobem de forma més marcada al document MacBride.

En general, cada document expressa punts de vista força diferents. De l'Informe MacBride destaca la referència als mitjans de comunicació de massa, la televisió, la professió dels periodistes, les notícies i els fluxos d'informació.

També se centra en la concentració i la monopolització de les estructures comunicatives, i fa referència explícita a les empreses transnacionals, la qual cosa no es repeteix a cap dels altres dos documents. Aquesta atenció al sistema mundial dels mitjans de comunicació i al paper dels mitjans en el desenvolupament, que de fet ha estat un dels temes que ha centrat els debats anteriors, ha quedat força al marge del discurs oficial de la CMSI⁵, cosa que ha suscitat crítiques per part de les organitzacions de la societat civil i dels especialistes (Raboy 2004; Hamelink 2004; Carlsson 2003). Als textos oficials d'avui dia gairebé no es fa esment dels problemes que genera la concentració global dels mitjans de comunicació, encara que aquest fet suposi un dels avenços més problemàtics en l'escena mundial dels mitjans de comunicació. De la declaració de la CMSI no es desprèn cap articulació conceptual relativa a la interrelació entre mitjans tradicionals i mitjans nous, ni entre mitjans públics, comercials i comunitaris.

A l'Informe MacBride se sol fer referència a *comunicació* per designar de manera general els mitjans de comunicació, els fluxos d'informació i la comunicació per al desenvolupament. Malgrat l'atenció dedicada als fluxos mundials d'informació, que va caracteritzar el debat del NOMIC, sembla que la informació i la comunicació s'han concebut com a termes separats dins d'una realitat internacional més àmplia. Aquest escenari pròpiament internacional constituïa un factor important a l'Informe MacBride, però també s'emfasitzava el paper dels països i dels espais nacionals, la qual cosa deixava veure el paper preeminent de les entitats estatals en l'escenari mundial (tot i que la paraula *estat* no es va fer servir mai). Les referències a l'autoconfiança i a la independència reflecteixen el context històric en què va tenir lloc el debat, mentre que mai no es parla de la societat civil i amb prou feines dels grups socials organitzats.

La idea fonamental de la declaració oficial de la CMSI és la de construir la societat de la informació a través de la tecnologia i les seves aplicacions, amb la connectivitat, la transferència de la tecnologia i el desenvolupament de les infraestructures. L'altre punt d'interès és el creixement econòmic, la productivitat, la creació de llocs de treball, la competitivitat i la inversió. Això està relacionat amb els discursos sobre la orientació de les TIC i de la comunicació que han aflorat des del començament de la dècada dels

noranta: l'aparició de la Infraestructura Global d'Informació i el compromís europeu envers la societat de la informació del 1994 (Padovani & Nesti 2003). La llengua, per tant, es manté coherent amb les actuals tendències globals, "estimulades per la desregulació i la privatització, la concentració i la comercialització" (Carlsson 2003, 61). En aquest sentit, una visió de la transformació social orientada cap al vessant tecnològic va acompanyada d'un plantejament neoliberal, segons el qual els interlocutors institucionals són necessaris, fonamentalment, per "afavorir els entorns que ofereixen més possibilitats".

L'altre element peculiar del document és la reiteració dels temes de seguretat (ciberseguretat, confidencialitat, cultura global de la ciberseguretat). Com ja s'ha dit en una altra ocasió, a la CMSI trobem "dues maneres de concebre la seguretat. [...] D'una banda, la seguretat i l'estabilitat internacionals i, de l'altra, la necessitat de millorar la confiança dels consumidors en la societat de la informació. El que sembla que encara no s'ha tractat a fons [...] és la dimensió individual d'un dret humà a la seguretat personal en un entorn informatiu que pot ser cada vegada més insegur per als ciutadans, però prou segur per als consumidors" (Padovani & Tuzzi 2003).

Hi ha diversos elements que caracteritzen la declaració de la societat civil i el llenguatge diversificat que fa servir. Podem destacar l'ús dels plurals (societats, persones, interlocutors) i el fet que la nova visió sigui molt més *global* (societat civil global, governança global). També cal observar les referències a la comunitat (mitjans de la comunitat, informàtica de la comunitat), mentre que la informació s'acompanya sempre de comunicació i/o coneixement, i per tant emfasitza una noció més àmplia dels fluxos comunicatius que interacciona amb els coneixements culturals i humans. L'Informe MacBride parlava bàsicament de la comunicació, i sembla que les organitzacions de la societat civil hagin volgut expressar la seva preocupació centrant-se en el *coneixement*, el seu control, i les tendències cap a la privatització i la propietat d'aquest bé comú. Des del seu punt de vista, la democràcia implica responsabilitat, transparència i receptivitat dels poders institucionals i dels altres interlocutors, a qui es demana que es comprometin a crear unes societats de la informació amb capacitat per donar resposta a les necessitats de les persones. En aquest sentit, s'utilitzen

sovint les perífrasis d'obligació, que posen l'accent en el dret que s'ha de garantir i no només en l'acció que s'ha de promoure.

Caldria aprofundir més en l'anàlisi d'algunes herències, especialment en el discurs actual sobre els drets a la comunicació i els esforços constants dels representants de la societat civil per denunciar el plantejament limitat que des de les instàncies governamentals es fa dels desequilibris globals en termes de connectivitat i infraestructures, que ignora certs elements socials i culturals del complex panorama comunicatiu. Alhora, tornant al tema de l'anàlisi del llenguatge i dels temes, considero que és important remarcar la dimensió del procés de totes dues experiències i de les conseqüències que poden tenir a llarg termini.

Com s'ha argumentat sovint, la rellevància de l'Informe MacBride es pot apreciar, des d'una perspectiva historicopolítica, en el sentit que ha consolidat el coneixement i ha estès la conscienciació en els temes de comunicació en un àmbit internacional, més que en l'impacte real que pot provocar en les polítiques de comunicació. En aquesta mateixa línia, hauríem de seguir reflexionant sobre els debats contemporanis, centrant-nos en els nous factors que portaran unes conseqüències que encara no podem preveure: la mobilització transnacional i la connexió local-global a través d'un ús inclusiu de les TIC; la nova agenda plural que ha sorgit de la CMSI (Padovani 2004); o les noves paraules clau (com ara una *orientació multilateral*), que poden tenir conseqüències en el desenvolupament futur de les polítiques de comunicació.

Notes

- 1 Aquest article breu complementa un treball de recerca consistent en l'anàlisi del lèxic i el contingut que es sintetitza a "El debat sobre els desequilibris en matèria de comunicació: de l'Informe MacBride a la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació. Aplicació d'una anàlisi del lèxic i el contingut per a un estudi crític de les herències històriques", que s'ha de publicar en un número monogràfic de *Global Media and Communication* (desembre del 2005).
- 2 Claudia Padovani és investigadora i professora de Ciències Polítiques i Relacions Internacionals del Departament d'Estudis Històrics i Polítics de la Universitat de Pàdua. Dóna classes de comunicació internacional i governança de la comunicació, i duu a terme treballs de recerca en els àmbits de la comunicació global i de la governança global i europea en la societat de la informació, amb un interès especial pel paper de la societat civil en els processos de presa de decisions. És membre del Comitè Internacional de l'Associació Internacional d'Estudis en Comunicació Social, vicepresidenta de la secció de Comunicació i Democràcia del Consorci Europeu per a la Recerca en Comunicació, membre fundadora de la Campanya pels Drets de la Comunicació en la Societat de la Informació i de la seva secció italiana, i membre del Comitè Directiu de Media Watch Italia.
- 3 El 21 de desembre del 2001 l'Assemblea General de les Nacions Unides va adoptar una resolució per organitzar una Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació.
- 4 Cal recordar que l'Informe MacBride va ser el resultat de les recerques dutes a terme per experts, especialistes en comunicació i per responsables polítics, i no el resultat d'una negociació diplomàtica, com és el cas de la declaració de la CMSI. Amb tot, va ser adoptat per la Conferència General de la Unesco, i per això va obtenir la legitimitat de la comunitat internacional.
- 5 A la declaració oficial de la CMSI només s'hi fa referència al paràgraf 55.

Bibliografia

CARLSSON, U. "The Rise and Fall of NWICO. From a Vision of International regulation to a Reality of Multilevel Governance". A: *Nordicom*, vol. 24, núm. 2, 2003.

HAMELINK, C. "Did WSIS Achieve Anything at All?". A: *Gazette. International Journal of Communication*, vol. 66, núm. 3-4, 2004.

NORDENSTRENG, K. "The Context: the Great Media Debate". A: VINCENT, R., NORDENSTRENG, K.; TRABER, M. (eds.), *Towards Equity in Global Communication. MacBride Update*, Cresskill, New Jersey: Hampton Press, 1999.

PADOVANI, C. (ed.). *Gazette*, número especial sobre la CMSI "The World Summit on the Information Society. Setting the Communication agenda for the 21st century?", vol. 3-4, juny del 2004, Sage Publications, 2004a.

PADOVANI, C.; TUZZI, A.. "International political communication and the role of civil society: words and networks in the World Summit on the Information Society. Reflections on governance, participation and the changing scope of political action". A: SERVAES J.; CARPENTIER N. (s'ha

de publicar aviat), *Deconstructing WSIS: Towards a Sustainable Agenda for the Information Society*, Intellect, 2005.

PADOVANI, C.; TUZZI, A. "WSIS as a World of Words. What can we Say about so much Talking". A: *Continuum. Journal of Media and Society*, vol. 18, núm. 3, 2004.

PADOVANI, C.; TUZZI, A. . "Changing modes of participation and communication in a inter-national political environment. Looking at the World Summit on the Information Society as a communicative process", ponència presentada a la secció de comunicació política del Congrés Mundial de l'Associació Internacional de Ciència Política (IPSA) de Durban, juliol del 2003.

PADOVANI, C.; NESTI, G. "La dimensione regionale nelle politiche dell'Unione Europea per la Società dell'Informazione". A: MESSINA, P. (ed.), *Governo Locale e Spazio Europeo*. Roma: Carocci, 2003.

RABOY, M. "WSIS as Political Space in Global Media Governance". A: *Continuum. Journal of Media and Society*, vol. 18, núm. 3, 2004.